

pohdintaa, esimerkiksi miksi naisten Kristuksen kärsimysten imitointi oli suosittua ja hyväksyttyä tai miten affektiivisen meditaation suosion kasvu vaikutti Erminen tilanteeseen ja hänen rippi-isänsä käytökseen. Miten oli mahdollista että Ermine ja Jean olivat välillä kahdestaan Erminen huoneessa? Miksi heidän välisensä intiimiys ei saanut kenenkään hälytyskelloja soimaan?

Olisin myös toivonut huolellisempia ja syvemmälle meneviä analyysejä Jean le Graveurin muistiin merkitsemästä teoksesta. Päälimmäiseksi teoksesta jää mieleen kutkuttava seikka: vain kaksi vuotta Erminen kuoleman jälkeen lääkäri Jean de Bar tuomittiin kuolemaan taikuuden harjoittamisesta. Demologia ja noituuteen liittyvät käsitykset alkavat kehkeytyä uuteen uskoon. Johannes Niderin (k. 1438) ja dominikaani-inkviittorien Heinrich Krämerin ja Jacob Sprengerin kirjoitukset (*Malleus maleficarum, Noitavasara* ilmestyi 1486–1487) vaikuttavat ihmisten ja demonien kanssakäymistä koskeviin näkemyksiin. Ermine de Reims olisi hieman myöhemmin voinut kokea saman kohtalon kuin Jean de Bar.

PÄIVI SALMESVUORI
DOS., HELSINKI

RENÉ NYBERG

Viimeinen juna Moskovaan. Helsinki: Siltala 2015. 250 s.

Ollessaan vielä kouluiässä Réne Nyberg löysi vanhempiensa kirjahyllystä Hitlerin *Taisteluni*-teoksen. Kirjan nimilehdellä äiti toivottaa isälle mielenkiintoisia lukuhetkiä. Vuosi on 1941. Kun Nyberg tiukkaa selitystä äidiltä, kirjan nimilehti katoaa.

Tällä tapauksella Suomen suurlähettiläänä muun muassa Moskovassa toiminut René Nyberg aloittaa teoksensa *Viimeinen juna Moskovaan*, jossa hän Max Jakobsonin

tapaan yhdistää yleistä ja oman sukunsa historiaa.

Kirjasta käy ilmi, että Nybergin ja Jakobsonin kohtaloilla on itse asiassa useita yhtymäkohtia, ja jos-sain määrin diplomaatit ilmeisesti tunsivatkin toisensa. Nybergiä ja Jakobsonia yhdistävät samantapaiset vaiheet ulkoasiainhallinnon palveluksessa, mutta myös toisen vanhemman juutalaisuus. Heidän perheensä tekivät kuitenkin koko laila erilaisen uskonnollisen ratkaisun: Jakobsonin luterilaisyyntyinen äiti kääntyi isän uskontoon juutalaisuuteen, kun puolestaan Nybergin juutalaisyyntyinen äiti kääntyi isän luterilaisuuteen.

René Nybergin äiti Feigo Tokazier (1910–2006) ja liikemies-isä Bruno (1907–1966) avioituivat Helsingissä vuonna 1937. Feigon perhe teki kaikkensa erottaakseen parin. Isä teki tyttärestään perättömän kavallusilmiannon poliisille ja telkesi hänet kotiin. Seuranneessa oikeudenkäynnissä isä tuomittiin vankilaan, mutta ilmeisesti sota säästi hänet tuolta häpeältä.

Kun Feigo ei taipunut jättämään kristittyä miestään, hänet kirottiin. Isä luki hänen puolestaan synagogassa kuolinrukouksen (*kaddish*) ja perhe piti suruajan aivan kuten Šolom Aleichemin *Viulunsoittaja katolla* -musikaalissa. René Nyberg vertaa äitinsä kohtelua kunniamurhaan. Sovintoa ei myöhemminkään tehty, ja äiti oli suvulle ilmaa Helsingin kaduilla. Feigo sai kuitenkin säilytettyä yhteyden sukulaisiin Riikassa, ja suvun latvialaisen osan, erityisesti Mascha-serkun, kohtalosta muodostuikin Nybergin kirjan toinen sukuhistoriallinen näkökulma maailmantapahtumiin.

Kun natsit miehittivät Latvian kesällä 1941, Feigon Mascha-serku pakeni Riikasta Neuvostoliittoon viimeisellä rajan yli päässeellä junalla. Kirjan nimi viittaa tähän tapahtumaan. Stalinin kyydityksiltä säästynyt muu perhe murhattiin. Maailmansodan jälkeen Mascha ja hänen miehensä palasivat tyhjän ja köy-

hään Riikaan, jossa he väliin saivat ”neuvostotaiteilijoina” nauttia etuoikeuksia, väliin kokea ilmiannettuina työkieltoa. 1970-luvun alussa Mascha miehineen pääsi muuttamaan Israeliin ja edelleen Saksan liittotasavaltaan, jonka pyrkimyksenä oli ”hyvittää jotakin, jota ei voi hyvittää”.

Nyberg laajentaa kuvauksensa sukunsa kohtalosta Venäjällä yleisemmin juutalaisten kohtaloon Venäjällä ja Neuvostoliitossa. Valloitetuun alueita lännestä tsaarin Venäjä hallitsi monimiljoonasta juutalaisväestöä, jota sorrettiin monin tavoin. Koulutus oli Venäjälläkin yksi juutalaisten selviytymisen salaisuuksista. Aleksandr Solženitsynin laatiman laajan juutalaisten historian mukaan juutalaiset kuuluivat ensimmäisiin, jotka ymmärsivät kaikkien, ei ainoastaan eliitin kouluttamisen merkityksen. Suomessakin koko kansan kouluttamisen merkitys on ainakin toistaiseksi ymmärretty.

Pogromit ajoivat juutalaisia keisarikunnasta, ja myös erilaiset hallinnolliset määräykset, jopa uudistukset koituivat juutalaisten kohtaloksi. Maaorjuuden lakkauttaminen Venäjällä vuonna 1861 vei juutalaisilta maataloustuotteiden välittäjän tehtävän. Vuonna 1896 säädetty valtion viinamonopoli käynnisti massiivisen maastamuuton. Epäpyhä allianssi, Venäjän sisäministeri Vjatšeslav von Plehwe ja sionistijohtaja Theodor Herzl kannattivat juutalaisten lähtöä Venäjältä yhtä innokkaasti. Nyberg toteaa, että kristinuskoon kääntyminen oli venäjänjuutalaisille yksi keino päästä juutalaisille asetetuista opiskelu- ja muista rajoituksista, vaikka kovin laajamittaista kääntymistä ei ollut. Solženitsynin mukaan helpointa oli kääntyä luterilaisuuteen. Runoilija Osip Mandelstam liittyi metodistikirkkoon Suomessa ja pääsi sen ansiosta Pietarin yliopistoon.

Sekä Venäjällä että muualla juutalaisia on syytetty milloin kapitalismista, milloin kommunismista. Kaupankäynnissä juutalaisilla onkin ollut monina aikoina huomattava asema, esimerkiksi 1800- ja 1900-lu-

kujen vaihteessa 35 prosenttia Venäjän kauppiasta oli juutalaisia. Bolševikeissäkin oli tunnetusti huomattava juutalaisedustus. Venäjän valkoiset väittivät, että neuvostovallan mahdollistivat juutalaiset aivot, latvialaiset pistimet ja venäläiset hölmöt.

Kolmas henkilöhistoriallinen näkökulma maailmanhistoriaan avautuu Nybergin itsensä kautta. Nuorena diplomaattina hän kokee ”Neuvostoliiton brutaalia charmia” Brezhnevin Neuvostoliitossa ja Suomen ulkoasiainhallinnossa. Käy ilmi, että Neuvostoliitossa toimineita suomalaisia diplomaatteja, ainakin Nybergiä, kiinnostivat muun muassa Suomen luterilaisen kirkon ja Venäjän ortodoksisen kirkon oppineuvottelut. Nyberg toteaa, että neuvottelujen taustalla oli arkkipiispa Martti Simojoen oivallus, ettei Suomen kirkon tule lähteä Neuvostoliiton virittämään niin sanottuun kirkkojen rauhantomintaan, vaan on parempi hakeutua suoraan yhteyteen Venäjän ortodoksisen kirkon kanssa. Nyberg antaa arkkipiispalle puhtaat paperit neuvostoyhteyksistä toteamalla, että ”Simojoen toiminta oli taitavaa sekä ulkopoliittisesti pätevää ja viisasta”.

Nyberg noteeraa myös oppi-keskustelujen ”keskeytyksen” vuonna 2014. Hän ei kuitenkaan syyllistä siitä suomalaisia neuvottelijoita, toisin kuin jopa eräät suomalaispiispat. Oma käsitykseni on, että eväät päästä antropologiasta yhteisymmärrykseen Venäjän ortodoksisen kirkon kanssa olivat olemattomat. Suomen kirkossa vallitsee yksimielisyys siitä, että kaikkien ihmisten ihmisarvo on luovuttamaton. Venäjän kirkon mukaan taas ihmisarvo on ansaittava, ja ihminen voi tuhota sen synnillisellä elämällään. Jos esimerkiksi homoilla ei venäläisortodoksien mukaan ole edes ihmisarvoa, yhteisen näkemyslöytämisen neuvotteluissa on mahdotonta.

Sekä Venäjällä että Suomessa Nyberg tapasi äitinsä sukua ja alkoi miettiä omaa identiteettiään. Hä-

nen perheensä ei juuri ollut toteuttanut juutalaista kulttuuria, ei luterilaistakaan, mutta isä oli ollut kiinnostunut teosofiasta ja vanhemmat olivat seurustelleet selvänäkijä Aino Kassisen kanssa. Venäjän vuodet vahvistivat Nybergin omaa kulttuuri-identiteettiä, jonka hän tunnistaa luterilaiseksi. Se on hänen mukaansa ”kaukana nykysuomalaisesta diskurssista, jossa kirkosta erotaan jopa mielijohteesta”.

Entä juutalaisuus? Nyberg kertoo saaneensa usein kuulla juutalaisilta ystäviltään – eikä vain heiltä – että juutalaisen äidin lapsi on juutalainen. Siihen hän ilmoittaa todenneensa: ”Niin, teidän lakienne mukaan.” Vaikka siis vaihtoehtoja olisi, kosmopoliitti Nybergin valinta on suomalainen luterilaisuus.

VESA HIRVONEN
DOS., LAHTI

AUGIN KURT HANINKE Patriark Shakers arvtagare: Om hur assyriska kyrko- ledare har skadat sitt folks identitet. Södertälje: Tigris Press 2015. 231 s.

Assyrialaiskristityt, joita jotkut pitävät varhaisimpana kristillisenä kansana, ovat usein jääneet julkisessa keskustelussa taka-alalle niin Suomessa kuin länsimaissa. Edes heidän perinteisten asuinalueidensa, Irakin, Syyrian ja Kaakkois-Turkin, lähivuosikymmenten myllerrykset ja niiden aiheuttama joukkopakolaisuus eivät ole kiinnittäneet heihin yleistä huomiota.

Syy assyrialaiden sivuuttamiseen ei ole tiedon puute. Monet assyrialaiset, kuten toimittaja Augin Haninke, ovat aktiivisesti tuoneet julkisuuteen kansansa vaiheita ja ongelmia, eikä tutkimuskaan ole heitä täysin sivuuttanut. Syy on ehkä se, että väkiluvultaan muutaman miljoonan hengen kokoinen kansa elää hajallaan useissa maissa Lähi-idässä, Eu-

roopassa ja Amerikassa ja on jakautunut kymmenkuntaan idän ja lännen kristillisyyttä edustavaan kirkkoon. Assyrialaisilta on siten puuttunut vahva puolestapuhuja, kuten valtio tai kirkko, eikä se ole tavoittanut suurta yleisöä. Sen historia on jäänyt tunnetumpien tai merkittävämpinä pidettyjen yhteisöjen ja kansojen, kuten armenialaisten, varjoon.

Södertäljessä asuva Augin Haninke on käyttänyt huomattavan osan elämästään puhuakseen assyrialaisen kansallisen ja kirkollisen yhtenäisyyden puolesta. Hänen teoksensa *Patriark Shakers arvtagare* kritisoi alaotsikkonsa mukaisesti assyrialais- tai nykyisin virallisemmin syyrialais-ortodoksisen kirkon ylittä johtoa, joka toimi alkuaan Turkissa ja 1930-luvulta lähtien Syyriassa. Haninken mukaan kirkon johto on hylännyt kansalliset pyrkimykset sekä myötäillyt liikaa Turkin tai Syyrian vallanpitäjiä näiden pyrkiessä tukahduttamaan turkkilais- tai arabinationalismin kannalta ongelmallisina pidettyjä vähemmistönationalismeja. Haninke kirjoittaa esimerkiksi Istanbulissa toimivasta assyrialaisen ortodoksisen kirkon piispasta Jusuf Çetinistä, että tämä ”har också gjort uttalanden som är hämtade ur den officiella turkiska historieskrivningen, vilken är baserad på lögner” (s. 84).

Patriarkat, jotka kirjassa saavat kuulla kunniansa, ovat Elias III Shaker (virassa 1917–1932), Afrem I Barsom (1933–1957), Jakub (Ya’kub) III Bartella ja Zakka I Iwas (1980–2014). Haninken mukaan Elias III totesi eri yhteyksissä 1920-luvulla, että assyrialaiset ovat turkkilaisia ja sellaisina heidän tulee pysyä. Tosin kuten Haninke toteaa, patriarkka nähtävästi teki näin käytännön pakosta, kun ilmeni että suurvallat Britannia ja Ranska eivät annetuista lupauksista huolimatta tukeneet assyrialaiden autonomiapyrkimyksiä. Elias III:n seuraajat puolestaan väittivät Haninken mukaan, että assyrialaiden suonissa virtaa samaa verta kuin (Syyrian) arabien. Kaksi viimeksi tar-